

Research paper
1(2), 21-44, Spring and Summer, 2023

Grammatical Metaphor of Nominalization and Ideological Representation in Political Discourse of JCPOA: Systemic Functional Grammar Approach

Ali Malmir^{1*}, Rohollah Yaghoubi², Hayat Ameri³, Mohammad Dabir-Moghaddam⁴, Ferdows Aghagolzadeh⁵

Article Info

Article type:
Research article

Article history:
Received: 3 April 2023
Accepted: 6 June 2023

Keywords:
grammatical metaphor,
nominalization,
ideological
representation
foregrounding,
Critical Discourse Analysis,
JCPOA.

ABSTRACT

The present study aims to examine how political discourse employs Nominalization to describe events and that what specific purposes they intend. The research explores how actions and reactions are foregrounded and backgrounded in the ideological representation of texts. To achieve this goal, the speeches of the ex-presidents of the Islamic Republic of Iran and the United States, subsequent to the signing of the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) in 2015, have been selected for critical discourse analysis. The study focuses on identifying Nominalization as Grammatical Metaphors, examining the data for instances where the actions of the parties in their own and their rival's discourse are described, and how the distinctions between "us" and "them" are formed through nominalization. The results of the data analysis indicate that nominalization metaphors are not used to eliminate the agent from the center of attention, but rather to highlight their own actions.

Cite this article: Malmir, A., Yaghoubi, R., Ameri, H., Dabir-Moghaddam, M. & Aghagolzadeh F. (2023). "Nominalization as Grammatical Metaphor and Ideological Representation in Political Discourse of JCPOA". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 1 (2), 21-44.

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: 10.22034/jls.2023.62729

1. Ph.D. in Linguistics, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
(Corresponding Author) E-mail: alimalmirm@yahoo.com
2. Ph.D. in Linguistics, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
E-mail: yaqubi.ruhollah@gmail.com
3. Associate Professor in Linguistics, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: h.ameri@modares.ac.ir
4. Professor in Linguistics, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
E-mail: mdabirmoghaddam@gmail.com
5. Professor in Linguistics, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
E-mail: ferdowsgh@yahoo.com

سال اول، دوره اول، شماره دوم، بهار و تابستان ۱۴۰۲، ص ۴۴-۲۱

استعاره دستوری اسم‌سازی و بازنمایی ایدئولوژیک در گفتمان سیاسی برجام:

رویکرد دستور نقش‌گرای نظام‌مند

علی مال میر^۱، روح‌الله یعقوبی^۲، حیات عامری^۳، محمد دبیر مقدم^۴، فردوس آفاگل زاده^۵

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ وصول:

۱۴ فروردین ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۶ خرداد ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی:

استعاره دستوری،

اسم‌سازی،

بازنمایی ایدئولوژیک،

برجام،

برجسته‌سازی،

گفتمان‌شناسی انتقادی.

پژوهش حاضر با هدف تبیین چگونگی برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی کنش‌ها و واکنش‌ها در بازنمایی ایدئولوژیک متن، به دنبال یافتن پاسخی به این پرسش است که یک گفتمان سیاسی، چگونه از فرایند اسم‌سازی برای توصیف وقایع و رخدادها بهره می‌برد و این کاربرد در خدمت چه اهدافی است. بدین منظور متون سخنرانی رؤسای جمهور وقت جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا پس از امضای توافق هسته‌ای برجام در سال ۲۰۱۵ از نگاه گفتمان‌شناسی انتقادی انتخاب شده است. در نوشتار حاضر تلاش شده است تا نقش اسم‌سازی در بازنمایی‌های متفاوت از رویدادی واحد در رسانه‌های گفتمان‌های رقیب، نمایان شود. نتایج نشان داد که هم در تنظیم متن سخنرانی دو رئیس جمهور و هم در پوشش تحولات سیاسی پیرامون توافق هسته‌ای توسط رسانه‌ها، استعاره‌های دستوری اسم‌سازی بیش از آنکه به دنبال حذف کنش‌گر از کانون توجه مخاطب باشد، به دنبال برجسته‌سازی خود کنش است و گفتمان‌های رقیب با این برجسته‌سازی‌ها به دنبال القای معنای موردنظر خود به مخاطب هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

استاد: مال میر، علی، روح‌الله یعقوبی، حیات عامری، محمد دبیرمقدم و فردوس آفاگل زاده (۱۴۰۲). «استعاره دستوری اسم‌سازی و بازنمایی

ایدئولوژیک در گفتمان سیاسی برجام: رویکرد دستور نقش‌گرای نظام‌مند». پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۱(۲)، ۴۴-۲۱.

حق مؤلف: نویسندگان

ناشر: دانشگاه کردستان

DOI: 10.22034/jls.2023.62729

۱. دانش‌آموخته دکتری زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

(نویسنده مسؤول) alimalmirm@yahoo.com

۲. دانش‌آموخته دکتری زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران yaqubi.ruhollah@gmail.com

۳. دانش‌آموخته دکتری زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران h.ameri@modares.ac.ir

۴. دانش‌آموخته دکتری زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران mdabirmoghaddam@gmail.com

۵. دانش‌آموخته دکتری زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران ferdows@yaho.com

۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین نقش‌های فرایند اسم‌سازی در زبان، نقش ایدئولوژیک آن در پنهان‌سازی برخی عناصر رویداد در گفتمان است (فاولر و همکاران، ۲۰۱۸). از آنجا که دستور نقش‌گرای نظام-مند اهلیدی تحلیل‌های دقیق زبان‌شناختی با تأکید بر نقش و کارکرد زبان به دست داده است، می‌توان از آموزه‌های آن در تحلیل‌های زبانی کاربردشناختی نقش‌گرا به خوبی بهره برد. یکی از زمینه‌های مطالعاتی که مورد توجه پژوهش‌های اخیر واقع شده است، نقش رسانه و گفتمان سیاسی است. با در نظر داشتن این واقعیت که زبان و رسانه مهم‌ترین ابزار انعکاس و شکل‌گیری تحولات سیاسی و اجتماعی است، و گفتمان رسانه‌های جمعی در جهت‌دهی و حاکمیت بر اذهان عمومی و نیز چگونگی روابط کشورها نقشی مؤثر دارد، پژوهش حاضر در تلاش برای طرح این ادعاست که با بهره‌گیری از ظرفیت‌های زبان‌شناسی نقش‌گرا در تنظیم متون سخنرانی‌ها می‌توان مشاوره‌های سودمندی به فعالان عرصه سیاست ارائه نمود؛ مشاوره به افرادی که تنها با به‌کار بردن یا نبردن حتی یک جمله و نحوه به‌کارگیری آن، سرنوشت میلیون‌ها نفر را در عرصه قدرت بین‌المللی رقم زده‌اند، و چه بسا که اگر صاحبان گلوله به نقش زبان و نحوه استفاده مناسب از آن واقف و آگاه‌تر بودند، بشریت خشونت و خون‌ریزی کمتری به خود می‌دید. حتی در دنیای امروز نیز اعمال نفوذ و قدرت از طریق کاربرد ایدئولوژیک زبان صورت می‌گیرد (فرکلاف، ۲۰۱۵: ۲۲۹). پژوهش حاضر با پیش‌فرض قرار دادن دیدگاه هیلیدی در زمینه معنامندی زبان و دیدگاه فرکلاف در خصوص کاربرد ایدئولوژیک زبان، در تلاش است به بررسی و مطالعه موردی در گفتمان سیاسی پردازد. فاولر (۱۹۷۹: ۱) معتقد است زبانی که ما به کار می‌بریم، تجسم‌بخش دیدگاهی خاص نسبت به واقعیت است. به بیان دیگر انسان با استفاده از ابزار زبان، تصویری ذهنی از آنچه که روی داده است را ترسیم می‌کند. در این تصویرسازی ذهنی، بخش‌هایی از واقعیت که از منظر ما از اهمیت بیشتری برخوردار است، برجسته شده و سایر بخش‌های کم‌اهمیت‌تر به حاشیه رانده می‌شوند. بنگاه‌های خبرپراکنی تنها واقعیت تحولات سیاسی را منعکس نمی‌کنند، بلکه در تلاش هستند دیدگاه مخاطب را به نفع گفتمان خودی و یا

-
1. Fowler
 2. Systemic Functional Grammar
 3. M. A. K. Halliday
 4. N. Fairclough

علیه گفتمان رقیب شکل دهند. یکی از راه‌های آگاهی بخشی به افراد، آشکار ساختن رقابت بین گفتمان‌های رقیب در جهت تثبیت معناست. به همین دلیل توجه به ابزار زبان به دلیل کارکرد منحصر به فرد آن در بازنمایی امور جهان، لازم است. در مطالعه حاضر تلاش شده است توجه خواننده به اهمیت نقش زبان در شکل‌گیری معنا جلب شود. در این راستا، در پژوهش حاضر در دو بخش به بررسی و تحلیل تحولات پیرامون توافق هسته‌ای ایران و شش قدرت جهانی، برنامه جامع اقدام مشترک^۱ (برجام) پرداخته شده است. بخش نخست داده‌ها، متن نخستین موضع‌گیری رؤسای جمهور ایران و آمریکا پس از امضای توافق هسته‌ای ۲۰۱۵ است. در این بخش پس از ارائه تحلیلی توصیفی از متن داده‌ها، با استفاده از مبانی نظری گفتمان‌شناسی انتقادی سعی شده است تا نشان داده شود که گفتمان‌های رقیب در این موضوع چگونه در تلاش هستند که از متنی واحد تصاویر متفاوتی به مخاطب خود ارائه دهند و هر یک از آن‌ها به وقایع دنیای خارج از چه زاویه‌ای می‌نگرند و چگونه ذهن مخاطب را به سمت معنای مورد نظر خود متمایل می‌سازند. در بخش دوم تحلیل‌ها به بررسی بازتاب تحولات این توافق در رسانه‌های گفتمان^۲ جمهوری اسلامی و گفتمان طرف غربی در بازه زمانی خروج آمریکا از توافق لغایت گام نهایی ایران در کاهش تعهدات هسته‌ای پرداخته شده است. هدفی که در این پژوهش به دنبال آن هستیم این است که نشان داده شود چگونه تفاوت‌های به ظاهر ناچیز و کم اهمیت در کاربرد عناصر زبان، به بازنمایی ایدئولوژیک^۳ و جهت‌دار وقایع و تحولات سیاسی و اجتماعی در رسانه-ها منجر می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش و مطالعات مرتبط

شایان ذکر است که هم در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند و هم در زمینه گفتمان سیاسی و گفتمان‌شناسی انتقادی رسانه پژوهش‌های زیادی انجام شده است، که در اینجا به ذکر چند نمونه مرتبط و مهم بسنده شده است. سایمون-وندنبرگن^۴ و همکاران (۲۰۰۳)، هیوارت^۵

-
1. Joint Comprehensive Plan of Action
 2. JCPOA
 3. Discourse
 4. Ideological representation
 5. Simon-Vandenbergen
 6. Heyvaert

استعارهٔ دستوری اسم‌سازی و بازنمایی ایدئولوژیک...

(۲۰۰۳)، تاورنیزر^۱ (۲۰۰۳)، و تامپسون^۲ (۲۰۰۹)، دیوریم^۳ (۲۰۱۵)، لیاردت^۴ (۲۰۱۶) از پژوهش‌های قابل ذکر در رابطه با مفهوم استعاره دستوری و اسم‌سازی در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرا هستند.

پاتر^۵ (۲۰۱۶) در پژوهشی به مطالعهٔ کارایی نظام آغازگری و ساخت اطلاع در آشکار ساختن بازنمایی‌های ایدئولوژیک در چهار رسانه عرب‌زبان و سه رسانه انگلیسی‌زبان پرداخته است. همچنین، از پژوهش‌های اخیر می‌توان به ژئی^۶ (۲۰۲۳) اشاره نمود. وی در پژوهش خود به مطالعهٔ تطبیقی به کارگیری استعاره‌های دستوری در متون سیاسی انگلیسی و چینی پرداخته است. در تقسیم‌بندی انواع استعاره دستوری دو مدل لایه‌ای و معنایی وجود دارد، که وی در این تحقیق از انگاره معنایی استعاره دستوری استفاده کرده است.

دوی^۸ (۲۰۲۳) در رساله دکتری خود به بررسی انواع اسم‌سازی در سخنرانی‌های منتخب مونبیا مزاری^۹ پرداخته است.

یانگک (۲۰۲۲) نیز در پژوهش خود به تحلیل خطابه جو بایدن، رئیس‌جمهور منتخب ایالات متحده در مراسمی که به منظور آغاز دورهٔ ریاست جمهوری وی ترتیب داده شده، پرداخته است. وی معتقد است که چارچوب نظری دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، بستر مناسبی برای تحلیل گفتمان سیاسی فراهم می‌کند. او تلاش می‌کند نشان دهد چگونه زبان انگلیسی برای پنهان ساختن ایدئولوژی به کار گرفته می‌شود. همچنین وی در تلاش است نشان دهد که چگونه رئیس‌جمهور ایالات متحده با بهره‌گرفتن از زبان به ترغیب مخاطبان خود می‌پردازد. ژئی‌یانگک به تحلیل انواع شش‌گانه فرایندهای فرانقش تجربی در خطابه بایدن می‌پردازد و سعی می‌کند در هریک از موارد مذکور به آشکار ساختن اهداف پنهان سخنران از کاربرد هریک از این فرایندها در متن بپردازد.

-
1. Taverniers
 2. Thompson
 3. Devrim
 4. Liardét
 5. Nominalization
 6. Potter
 7. Xi
 8. Dewi
 9. Muniba Mazari

از پژوهش‌های داخلی می‌توان به مالمیر و همکاران (۱۴۰۰ و ۱۴۰۱) اشاره نمود، که در پژوهش خود به بازنمایی‌های ایدئولوژیک در رسانه با تاکید بر موضوع توافق هسته‌ای ایران و امریکا پرداخته‌اند.

رضاپور و احمدی (۱۳۹۵) نیز به مطالعه کارکردهای استعاره دستوری اسم‌سازی در گفتمان سیاسی فارسی و انگلیسی پرداخته‌اند.

رضاپور (۱۳۹۴) متون سیاسی روزنامه‌های داخلی را از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی بررسی کرده است. نتایج این تحقیق نشان داد که استعاره اسم‌سازی در گفتمان‌شناسی انتقادی نقشی برجسته دارد و مواردی مانند پنهان‌سازی پیام، ایجاد انسجام و پیوستگی معنایی، متراکم‌سازی اطلاعات و در نتیجه پیچیدگی پیام از کارکردهای اصلی آن در این زمینه است. به باور وی با اینکه هدف استفاده از استعاره دستوری در گفتمان سیاسی برجسته‌سازی ایدئولوژی «ما» است، با این وجود گاه می‌تواند برخلاف هدف تولیدکننده متن، به جای برجسته‌سازی ایدئولوژی خودی، باعث به حاشیه‌راندن گفتمان خودی‌ها گردد. به عبارت دیگر، ابزارهای ایدئولوژیک از جمله استعاره دستوری می‌توانند در برجسته‌سازی و یا حاشیه‌رانی ایدئولوژی هر دو نقش را ایفا کنند.

احمدی (۱۳۹۳) در پایان‌نامه خود به بررسی بسامد و شیوه به کارگیری استعاره‌های اسم‌سازی و وجهیت (وجه‌نمایی) و همچنین نقش آن‌ها در متون سیاسی فارسی و انگلیسی، از دیدگاه گفتمان‌شناسی انتقادی با توجه به رویکرد ون‌دایک^۱ پرداخته است. وی در پژوهش خود به مقایسه کاربرد استعاره‌های دستوری و وجه‌نمایی^۲ و اسم‌سازی در شش روزنامه انگلیسی‌زبان و شش روزنامه فارسی‌زبان با موضوع مذاکرات هسته‌ای ایران پرداخته است. در این نقش استعاره اسم‌سازی در برجسته‌سازی و پنهان‌سازی و همچنین در انسجام و پیوستگی متن بررسی شده است.

در زمینه گفتمان‌شناسی انتقادی نیز می‌توان به آقاگل‌زاده (۱۳۹۱) اشاره نمود. وی در پژوهش خود به توصیف و تبیین نظری و عملی مفهومی بنیادین در گفتمان‌شناسی انتقادی تحت عنوان «ساخت‌های زبانی ایدئولوژیک» می‌پردازد و با مطرح کردن پرسش‌هایی نظیر اینکه ساخت‌های

1. T. Van Dijk
2. modality

زبانی ایدئولوژیک چگونه تعریف می‌شوند و چگونه در بازنمایی متن عینیت می‌یابند و تحلیل‌گر در مواجهه با این ساخت‌ها با استفاده از چه راهبردهایی می‌تواند به تحلیل آن‌ها پردازد، به بررسی و بسط این موضوع پرداخته است.

آنچه که به عنوان وجه تمایز تحقیق حاضر با این پژوهش‌ها در این بخش قابل ذکر است، این است که این پژوهش داده‌های خود را از گفتمان سیاسی و از دو سخنرانی متفاوت درباره موضوعی واحد (برجام) انتخاب کرده است. از آنجا که در دستور نقش‌گرای نظام‌مند تأکید فراوانی بر این نکته است که معنمندی زبان در الگوهای نظام‌مند انتخاب‌ها نهفته است، بررسی سخنرانی‌های متفاوتی که توسط افراد مختلفی درباره موضوعی واحد و متنی واحد ایراد شده‌اند، در مرحله تحلیل توصیفی نیز می‌تواند حاوی نکات درخور توجهی باشد. آنچه که باعث تمایز پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین می‌گردد این است که در پژوهش حاضر نقطه عزیمت تحلیل‌ها، تحلیلی توصیفی در چارچوب دستور نقش‌گرای نظام‌مند و غایت تحلیل‌ها، تحلیل گفتمان انتقادی است.

۳. مبانی نظری پژوهش

از آنجا که پژوهش حاضر در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای هلیدی یا به عبارت دقیق‌تر دستور نقش‌گرای نظام‌مند صورت گرفته است، در ادامه به تعریف چند مفهوم اساسی می‌پردازیم. یکی از انگاره‌های نقش‌گرایانه مسلط در زبان‌شناسی امروز انگاره دستور نقش‌گرای نظام‌مند یا نظام‌بنیاد است که از سوی هلیدی معرفی شده است. بنیان این چارچوب نظری بر مفهوم نظام است. در این چارچوب نظری نظام‌های تودرتو مفروض است: نظام وجه، نظام گذرائی، نظام آغازگر-پایان‌بخش، نظام نفی و اثبات^۳ و به همین اعتبار این رویکرد نظام‌بنیاد نامیده شده است. هلیدی (۲۰۱۴: ۳) زبان را منبع تولید معنا معرفی می‌کند و متن را فرآیند تولید معنا در موقعیت می‌داند. در واقع هلیدی در چارچوب موردنظر خود کوشیده است تا برای نحوه برقراری ارتباط و اینکه معنای موردنظر گوینده چگونه در ظرف ساختار زبان ریخته می‌شود و شنونده پس از شنیدن، از آن کدبرداری نموده و به معنا و نیت مدنظر گوینده می‌رسد، نظریه ارائه نماید. هلیدی دستور را منبع تولید معنا می‌داند و معتقد است معنمندی در الگوهای نظام‌مند انتخاب‌ها نهفته

-
1. Mood system
 2. Transitivity system
 3. Polarity system

است. در این دستور واحد اصلی تحلیل «بند» است، و زبان به عنوان یک نظام دارای سه لایه معنایی فرانقش اندیشگانی، فرانقش بینافردی و فرانقش متنی است (هلیدی، ۲۰۱۴: ۱۹-۲۲). در نظریه دستور زبان نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، استعاره دستوری یک ابزار تولید معنی در سطح فرانقش تجربی است که با استفاده از منابع بالقوه بیان معانی می‌تواند با برگردان سطح معناشناختی به سطح دستوری زبان، فرایند در قالب فعل را به صورت چیز در قالب اسم بیان کند.

در زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند استعاره دستوری به عنوان مفهومی اساسی، عبارت است از بازنمایی غیر سرراست یا نامتجانس معنا از یک بند؛ به بیان دیگر طی این فرایند معنای سازگار یا متجانس و سرراست؛ به معنای ناسازگار یا نامتجانس و غیرسرراست تبدیل می‌شود. معنای غیر سرراست همان بیان استعاری محسوب می‌شود. البته تامپسون معتقد است بین این دو معنا نمی‌توان به طور قطعی مرزی مشخص ترسیم کرد (۱۹۹۶: ۱۵). از استعاره دستوری تقسیم‌بندی‌های متفاوتی ارائه شده است، که در این بین دو انگاره معنایی و لایه‌ای بیشتر مورد توجه پژوهش‌گران بوده است. در انگاره معنایی (در برابر انگاره لایه‌ای) استعاره دستوری که توسط هلیدی و متیسن (۱۹۹۹: ۲۴۵) پیشنهاد شده است، ۱۳ نوع استعاره دستوری اندیشگانی معرفی شده است. در انگاره لایه‌ای نیز استعاره‌های دستوری به بینافردی و تجربی تقسیم شده است (دیوریم، ۲۰۱۵).

اسم‌سازی، نیز نوعی استعاره دستوری تجربی است، که در بین انواع استعاره دستوری رایج‌ترین نوع به شمار می‌رود. اسم‌سازی موجب فشردگی و تراکم اطلاعات می‌شود و با استفاده از کوچک کردن جمله‌ها به اسم‌ها یا عبارات اسمی محتوای معنایی عبارت‌های زبانی را غنا می‌بخشد. در فرایند اسم‌سازی برای بیان آنچه که انجام گرفته (فعل/فرایند) یا برای اشاره به یک ویژگی (صفت)، به جای کاربرد فعل یا صفت از اسم یا گروه اسمی استفاده می‌شود (رضاپور، ۱۳۹۵: ۶۳-۶۴). برای مورد اول اصطلاح اسم‌سازی فعلی و برای مورد دوم اسم‌سازی صفتی را به کار می‌بریم. مواردی مانند Happiness و width به ترتیب از دو صفت wide و happy

-
1. process
 2. thing
 3. grammatical Metaphor
 4. incongruent
 5. congruent
 6. De-adjectival noun

حاصل شده‌اند و بنابراین اسم‌سازی صفتی هستند. در تبدیل فرایند به اسم تقسیم بندهای متفاوتی وجود دارد. اسم‌سازی از طریق افزودن پسوند *-ing* به فعل (که حاصل آن اسم مصدر است)، و یا افزودن پسوند *-er* به اسم افزوده (که حاصل آن اسم عامل است)، از جمله فرایندهای اسم‌سازی هستند. پسوندهای اسم‌ساز دیگری نیز در زبان انگلیسی وجود دارد، از جمله *-ment*، *-ity*، *-ion*. با این وجود باید توجه داشت که همه اسم‌هایی که به عنوان مثال دارای پسوند *-ing* هستند، استعاره دستوری به شمار نمی‌روند. به طور مشخص، وجه وصفی برای زمان حال، از ترکیب فعل و *-ing* به دست می‌آید و استعاره دستوری اسم‌سازی نیستند؛ لذا باید دقت داشت که وجه وصفی با اسم مصدر اشتباه گرفته نشود.

پیش فرض بنیادین پژوهش حاضر وجود نوعی نزاع و کشمکش بین گفتمان‌ها در عرصه اجتماع و رقابت آن‌ها در جهت تولید معناست. زیرا تولید معنا ابزاری مهم برای تثبیت روابط قدرت به‌شمار می‌رود. بدیهی است گفتمان‌های رقیب تنها به انعکاس واقعیات موجود نمی‌پردازند و همواره در تعریف دال‌ها به دنبال تثبیت معنای موردنظر خود هستند. برجسته ساختن نقاط قوت گفتمان خودی و نقاط ضعف گفتمان رقیب، به حاشیه راندن نقاط ضعف گفتمان خودی و نقاط قوت گفتمان رقیب، در جنگ نرم در قالب زبان صورت می‌گیرد. فرایندهایی نظیر مبتداسازی^۴، مجهول‌سازی^۵، اسنادی‌سازی^۶، شبه‌اسنادی‌سازی^۷ و اسم‌سازی همه فرایندهایی هستند که می‌توانند در خدمت اهداف برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی در متن قرار گیرند. وندایک (۲۰۰۶) بر این باور است که استعاره یکی از کارکردهای اقناعی متن است که در انسجام معنایی و در سبک گفتمان نقش آفرین است. متداول‌ترین نوع استعاره اندیشگانی یا به عبارت دقیق‌تر استعاره دستوری تجربی، اسم‌سازی است. در اسم‌سازی برای بیان آنچه که انجام گرفته (فعل) یا برای اشاره به یک ویژگی (صفت)، به جای کاربرد فعل یا صفت از اسم یا گروه اسمی استفاده می‌شود. در واقع اسم‌سازی نوعی غنی‌سازی متن است که در آن محتوا در قالبی

-
1. gerundive nominalization
 2. agentive nominalization
 3. gerund
 4. topicalization
 5. passivization
 6. clefting
 7. pseudo-clefting

کوچک‌تر عرضه می‌شود. اسم‌سازی تراکم اطلاعات را افزایش می‌دهد و محتوای عبارات را از طریق کوچک کردن ساختار فیزیکی آن‌ها غنی می‌سازد. نکته اینجاست که وقتی الگوهای یک بند با الگوهای اسمی جایگزین می‌شوند، بخشی از اطلاعات از دست می‌روند. نویسنده/گوینده می‌داند دقیقاً چه منظوری را دنبال می‌کند اما مخاطب ممکن است نداند. یک وجه مهم در اسم‌سازی، حذف و به حاشیه راندن بخش‌هایی از متن است. گرچه این وجه در اسم‌سازی اهمیت فراوانی دارد، اما نباید به این بسنده شود که تنها وجه در اسم‌سازی، به حاشیه راندن بخش‌هایی از متن است. گاه هدف از اسم‌سازی بیش از آنکه به حاشیه راندن بخشی از متن باشد، برجسته ساختن بخش(هایی) دیگر از متن است. به عنوان مثال گاه در تبدیل الگوهای فعلی و کوچک-سازی بند در قالب گروه اسمی، بیش از آنکه حذف کنشگر از کانون توجه مدنظر باشد، برجسته ساختن خود کنش موردنظر است. در ارتباط با نقش استعاره دستوری در گفتمان، سوشینسکین^۱ (۲۰۰۸:۱۲۹) معتقد است گوینده می‌خواهد با استفاده از استعاره‌های دستوری اسم‌سازی در متن بر مخاطب تاثیر مورد نظرش را القاء کند، به بیان دیگر نویسنده متن با استفاده از استعاره‌های دستوری روش متناوب و جایگزینی را برای ساخت تصویری از واقعیت ایجاد می‌نماید. ملروز^۲ (۲۰۰۳) بر این باور است که استعاره دستوری اسم‌سازی نه برای حفظ و ثبات شرایط ایدئولوژیک موجود، بلکه سلاحی است برای به چالش کشیدن آن.

۴. روش‌شناسی پژوهش

محور اصلی پژوهش حاضر، بررسی و تحلیل انواع استعاره دستوری اسم‌سازی، و نحوه به کارگیری ظرافت‌های زبانی در بازنمایی‌های ایدئولوژیک از متن در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای هلیدی است؛ که به روش توصیفی-تحلیلی و از نوع تحقیق موردی^۳ صورت گرفته است که در آن اطلاعات و داده‌های تحقیق، بخشی گفتاری و بخشی نوشتاری هستند. بخش گفتاری پیکره مورد مطالعه عبارت است از نخستین موضع‌گیری رؤسای جمهور ایران و ایالات متحده آمریکا در قبال توافق هسته‌ای (برجام). ابتدا متن کامل سخنرانی دو رئیس‌جمهور در قالب نوشتار پیاده‌سازی شد. سپس به تحلیل توصیفی این داده‌ها در چارچوب دستور نقش‌گرای نظام-مند پرداخته شد. داده‌های بخش نخست شامل متن سخنرانی دو رئیس‌جمهور از منظر استعاره

1. susinskiene
2. Melrose
3. case study

دستوری تجربی از نوع اسم‌سازی مورد تحلیل قرار گرفت. در بخش دوم پژوهش از متون خبری نوشتاری دو رسانه داخلی (شبکه خبر و شبکه پرس تی‌وی) به نمایندگی از گفتمان جمهوری اسلامی ایران و دو رسانه خارجی (صدای آمریکا و بی‌بی‌سی) به نمایندگی از گفتمان طرف غربی، استفاده شده است. عناوین خبری در رسانه‌های چهارگانه فوق در بازه زمانی خروج آمریکا از توافق هسته‌ای (۱۸ اردیبهشت سال ۹۷) لغایت گام نهایی ایران در کاهش تعهدات هسته‌ای (۱۵ دی ماه سال ۱۳۹۸) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

همچنین، داده‌ها از دو بخش تشکیل می‌شود. بخش نخست این داده‌ها متن سخنرانی رؤسای جمهور ایران و ایالات متحده آمریکا پس از امضای توافق هسته‌ای برجام است. بخش دوم داده‌ها مربوط می‌شود به بازتاب خبر خروج آمریکا از توافق هسته‌ای و اقدامات پنج مرحله‌ای ایران در کاهش تعهدات توافق برجام در رسانه‌های چهارگانه شبکه خبر تلویزیون ایران، صدای آمریکا (بخش فارسی)، تلویزیون پرس تی‌وی و تلویزیون بی‌بی‌سی (بخش انگلیسی‌زبان). سخنرانی باراک اوباما (رئیس جمهور وقت ایالات متحده آمریکا) که داده‌های بخش انگلیسی را تشکیل می‌دهد، در مجموع شامل ۲۰۰ بند است. داده‌های بخش فارسی هم که شامل ۳۰۸ بند است، متن کامل سخنرانی رئیس جمهور وقت جمهوری اسلامی است. در بخش دوم به تحلیل و بررسی نوع بازتاب اخبار مربوط به توافق هسته‌ای ایران و ۶ قدرت جهانی در رسانه‌های داخلی و رسانه‌های خارجی می‌پردازیم. بازه زمانی مورد بررسی در این بخش از تاریخ ۱۸ اردیبهشت سال ۹۷ مصادف با خروج یک‌طرفه ایالات متحده آمریکا از توافق هسته‌ای لغایت ۱۵ دی ماه سال ۱۳۹۸ (تاریخ اقدام ایران در گام پنجم کاهش تعهدات هسته‌ای) است.

پس از انتخابات ریاست جمهوری دوره پنجاه و هشتم ایالات متحده آمریکا در تاریخ ۱۸ آبان سال ۱۳۹۵ (۸ نوامبر ۲۰۱۶)، و پیروزی دونالد ترامپ^۱ جمهوری خواه بر رقیب دمکرات خود، هیلاری کلینتون^۲، توافق هسته‌ای برجام که بارها در طی رقابت‌های انتخاباتی آمریکا از سوی دونالد ترامپ به عنوان یک «توافق بد» از آن یاد شده بود و وی وعده داده بود در صورت پیروزی در رقابت‌های انتخاباتی از این توافق خارج خواهد شد، بیش از هر زمان دیگری مورد

1. Obama
2. Trump
3. Clinton

تهدید لغو قرار گرفت. در نهایت پس از کش و قوس‌های فراوان در تاریخ ۱۸ اردیبهشت سال ۱۳۹۷ (۸ می ۲۰۱۸)، دولت ایالات متحده آمریکا به فرمان رئیس‌جمهور این کشور از توافق هسته‌ای برجام خارج شد و فصل جدیدی در روابط جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا آغاز شد. پس از این، جمهوری اسلامی ایران که همواره به پایبندی به این توافق، علیرغم خروج آمریکا از آن، تأکید داشت به حضور و انجام تعهدات هسته‌ای خود ذیل مفاد توافق برجام ادامه داد. اما پس از آنکه دیگر کشورهای غربی حاضر در توافق هسته‌ای پس از خروج آمریکا قادر به انجام تعهدات خود در برجام نبودند، ایران تصمیم گرفت که به صورت مرحله‌ای و در چند گام از تعهدات خود ذیل توافق هسته‌ای برجام بکاهد. این اقدامات در قالب ۵ مرحله موسوم به ۵ گام از سوی ایران از تاریخ ۱۸ اردیبهشت سال ۱۳۹۸ (یک سال پس از خروج یک‌طرفه آمریکا از توافق هسته‌ای) آغاز شد و در تاریخ ۱۵ دیماه سال ۱۳۹۸ (۵ ژانویه سال ۲۰۲۰) با برداشتن گام پنجم به پایان رسید.

۵. استعاره دستوری اسم‌سازی در متن سخنرانی‌ها

در خصوص تحلیل فرایند اسم‌سازی در متن سخنرانی دو رئیس‌جمهور دو نکته شایان توجه است: نخست اینکه تمرکز در شناسایی موارد اسم‌سازی در متن بر روی مواردی است که اسم‌سازی در نتیجه تبدیل فرایند (فعل) به اسم / گروه اسمی است. نکته دوم اینکه در این تحلیل سعی شده مواردی از اسم‌سازی که در خدمت اهداف برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی در متن قرار دارند، مورد واکاوی قرار گیرند. اسم‌سازی در سخنرانی او‌باما دو محور اصلی و عمده را دنبال می‌کند. البته در این بررسی موارد منفردی که در خدمت این دو محور عمده نبوده‌اند، مورد چشم‌پوشی قرار گرفته‌اند. محور اول که می‌توان آنرا محور «تهدید» نام‌گذاری کرد و عموماً کنش‌گر تأثیرگذار در آن‌ها ایران است، تأکید فراوانی بر معرفی کردن «ایران» به عنوان تهدیدی بر علیه صلح و امنیت جهانی دارد. بارزترین مورد در این محور استفاده از گروه اسمی «دستیابی به سلاح هسته‌ای» است که در مجموع ۴ بار در متن سخنرانی از آن استفاده شده است. در ادامه چند نمونه به همراه تحلیل ذکر شده است:

1. Today, after two years of negotiations, the United States, together with our international partners, has achieved something that decades of animosity has not — a comprehensive, long-term deal with Iran That will prevent it

from obtaining a nuclear weapon.

بند فوق بند آغازین سخنرانی باراک اوباما است. وی از همین ابتدای خطابه خود با بهره گرفتن از فرایند اسم‌سازی به دنبال تثبیت معنای موردنظر گفتمان متبوع خود از کنش‌های مشارک ایران ذیل عنوان محور «تهدید علیه صلح و امنیت جهانی» است. عبارت‌های «گسترش سلاح هسته‌ای» (یک بار) و «تعقیب سلاح هسته‌ای» (دو بار) و «تولید پلوتونیوم» و «پیمان منع اشاعه» نیز همین هدف را دنبال می‌کنند. عبارت‌های اسمی دیگر نیز که به طور تلویحی در خدمت این هدف (معرفی ایران به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت جهانی) قرار گرفته‌اند، عبارتند از: «غنی‌سازی اورانیوم»، «امکان تبدیل» و «امکان ذخیره» که همه به طور ضمنی و غیرمستقیم مبحث سلاح هسته‌ای را به ذهن متبادر می‌سازند. البته قضیه به همین جا ختم نمی‌شود، نمونه‌های متعدد دیگری در متن وجود دارند که با استفاده از فرایند اسم‌سازی سعی شده است موضوع «تهدید بودن» ایران برجسته‌سازی شود. از جمله این موارد: «پشتیبانی از تروریسم» (دو بار)، «استفاده از گروه‌های نیابتی»، «تهدیدهای ایران» (دو بار)، «خسونت»، «رنج»، «خون‌ریزی»، «پیمان شکنی» و «کشمکش». می‌توان دومین محور عمده را که در متن سخنرانی اوباما سعی شده است با بهره بردن از فرایند اسم‌سازی مورد تأکید قرار گیرد، محور «اقدامات علیه تهدید» نام گذاری کرد. کنش‌گر تأثیرگذار در این موارد آمریکا و/یا جامعه جهانی است. بارزترین مورد اسم‌سازی در این محور استفاده از عبارت «تحریم» است که در مجموع ۱۲ مرتبه در متن مورد استفاده قرار گرفته است.

2. As Iran takes steps to implement this deal, it will receive relief from the sanctions That we put in place because of Iran's nuclear program — both America's own **sanctions** and **sanctions** imposed by the United Nations Security Council.

مثال (۲)، یکی از موارد متعددی است که در آن گفتمان طرف غربی در مذاکرات با استفاده از فرایند اسم‌سازی به دنبال معرفی کنش‌های خود است. تعریفی که در راستای معرفی ایران به عنوان تهدیدی جهانی، کنش طرف غربی را موجه جلوه می‌دهد. پس از این نمونه می‌توان به این عبارت‌ها اشاره کرد: «بازرسی» (چهار بار)، «مکانیسم شفافیت» (سه بار)، «بازرس‌ها» (سه بار)، «رسیدگی» (دو بار)، «محدودسازی» (دو بار)، «ممنوعیت» (دو بار)، «اجبار»، «نظارت»، «راستی‌آزمایی»، «تحقیق» و «فشار» اشاره کرد.

همان‌گونه که در تعریف فرایند اسم‌سازی تأکید شد، هدف از این فرایند، فشرده‌سازی اطلاعات و ایجاد تراکم در متن است که در نتیجه این عمل بخشی از اطلاعات از دست می‌رود یا به حاشیه رانده می‌شود. روی دیگر سکه حاشیه‌رانی، برجسته‌سازی است. به عبارت دیگر وقتی بخشی از متن به حاشیه می‌رود، بخش دیگر برجسته شده و در کانون تأکید قرار می‌گیرد. به باور نگارنده در متن مورد بررسی (متن سخنرانی او باما) هدف از اسم‌سازی که در نتیجه تبدیل فرایند به اسم صورت گرفته است، بیش از آنکه حذف کنش‌گر باشد، برجسته‌سازی خود کنش است. چنانچه محورهای مذکور در بالا (محور «تهدید» و محور «اقدامات علیه تهدید») را مدنظر قرار دهیم، این محورها، بیش از آنکه به دنبال حذف کنش‌گر از کانون توجه باشند، به دنبال برجسته ساختن خود کنش هستند. کنشی که در محور نخست تحت عنوان کنش «تهدید علیه امنیت و صلح جهانی» و در محور دوم تحت عنوان «اقدامات علیه تهدید صلح و امنیت جهانی» طبقه‌بندی شدند.

رویکرد مشابهی در تحلیل سخنرانی رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی در زمینه کاربرد فرایند اسم‌سازی مورد استفاده قرار گرفت. پررنگ‌ترین و برجسته‌ترین بحثی که در سخنرانی رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی با استفاده از فرایند اسم‌سازی در متن مورد توجه قرار گرفته، بحث «مذاکره-توافق» است. وی در مجموع ۴۰ بار از عبارت «توافق» در طول سخنرانی خود بهره می‌برد. عبارت «مذاکره» نیز ۲۲ مرتبه در متن او تکرار شده است. البته عباراتی نظیر «پیمان» (۴ بار) و «بده بستان» نیز در توصیف آنچه که روی داده است، مورد استفاده قرار گرفته‌اند. محورهای اصلی دیگر که در سخنرانی رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی با بهره‌گیری از فرایند اسم‌سازی برجسته شده‌اند، یکی تلاش در جهت توصیف اقدامات ایران و دیگری توصیف اقدامات طرف مقابل است. اقدامات ایران که در سخنرانی او باما سعی شده به عنوان «تهدید» معرفی شود، در سخنرانی رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی با ادبیاتی متفاوت توصیف شده است. این توصیف دو جنبه دارد: جنبه نخست به اقدامات طرف مقابل اشاره دارد. در این بخش او در مجموع ۲۳ مرتبه از عبارت اسمی «تحریم»، ۵ بار از عبارت «قطع‌نامه»، ۴ مرتبه از عبارت «محدودیت» و یک بار از عبارت اسمی «تحریم‌کنندگان» بهره می‌برد.

۳. موضوع مهم هسته‌ای ایران که از یک طرف تبدیل شده بود به یک موضوع سیاسی و بین‌المللی، تا جایی که این موضوع در فصل هفتم منشور سازمان ملل متحد در شورای امنیت با

قطع‌نامه‌های متعدد تحریم روبه‌رو شده بود، و از طرفی تبدیل شده بود به یک موضوع ایران‌هراسی در جامعه و جهان...

در این‌جا به دلیل محدودیت تنها به ذکر همین مثال اکتفا شده است. موارد متعدد دیگری در متن سخنرانی رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی نیز شناسایی شد که در آن طرف ایرانی به دنبال ارائه تعریف متفاوتی از کنش طرف غربی است. وجه مشترک همه این موارد بهره گرفتن از فرایند اسم‌سازی و برجسته ساختن کنش است. کنشی که هر گفتمان در راستای منافع خود، تعریفی جدید از آن ارائه می‌کند. در ادامه رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی در مجموع ۳ بار به عبارت «ساخت سلاح هسته‌ای» اشاره کرده است و سعی نموده آن را با عباراتی نظیر «اتهام» (۳ بار)، «نشر توهمات»، «ایران‌هراسی»، «سخن ناروا»، «فریب»، «تهدید و تحقیر» و «شکست» توصیف کند. این توصیفات در معرفی اقدامات ایران با عباراتی نظیر: «توسعه» (۹ بار)، «دست‌آورد هسته‌ای» (۲ بار)، «ایستادگی، مقاومت، تحمل و استقامت»، «توان‌مندی هسته‌ای»، «فناوری هسته‌ای» (۲ بار)، «غنی‌سازی»، «فعالیت هسته‌ای»، «دست‌آورد» (۳ بار)، «تلاش»، «اراده»، «تعامل»، «امنیت»، «ثبات»، «امید»، «تکریم» و «سامان‌دهی اقتصاد» همراه شده است.

۴. مسأله هسته‌ای، از نظر علم و فناوری و رشد و توسعه برای کشور ما حائز اهمیت بود و.. و از لحاظ اجتماعی تبدیل شده بود به یک مسئله غرور و عزت ملی....

در اینجا نیز تنها به ذکر یک نمونه بسنده شده است. مثال فوق و مثال‌های متعدد دیگری در متن سخنرانی رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی، آشکارا با استفاده از ظرفیت فرایند اسم‌سازی به دنبال تثبیت معنایی متفاوت از اقدامات مشارک ایران است. معنایی که در تقابل با معنای گفتمان رقیب قرار دارد.

تحلیلی که در بخش قبل و در بررسی کاربرد فرایند اسم‌سازی در متن سخنرانی اوپاما به آن اشاره شد، در اینجا نیز صادق است. گفتمان‌ها در رقابت و نزاع دائم برای تثبیت معنا هستند. تولید معنا ابزاری مهم برای تثبیت روابط قدرت به شمار می‌رود. زیرا از طریق تولید معنا، روابط قدرت طبیعی و هم‌سو با عقل سلیم جلوه داده می‌شود تا از نظرها پنهان مانده و قابل مؤاخذه نباشد. هدف از تحلیل در گفتمان‌شناسی انتقادی کشف فرایندهای ساخت معناست. با این مقدمه چنانچه نگاهی دوباره به کاربرد فرایند اسم‌سازی در متن سخنرانی رئیس‌جمهور وقت جمهوری اسلامی داشته باشیم، به این نزاع و رقابت در تثبیت معنای دال‌های شناور و تلاش در جهت

ساختار شکنی تعریف گفتمان رقیب از این دال‌های شناور پی می‌بریم. در اینجا نیز می‌توان هدف از کاربرد فرایند اسم‌سازی را برجسته‌سازی کنش متبوع دانست. هدفی که در نهایت در خدمت تثبیت معنای مورد نظر گفتمان خودی و به چالش کشیدن معنای مدنظر گفتمان رقیب است.

۵-۲ استعاره دستوری اسم‌سازی در متن خبری رسانه‌ها

نکته قابل تأمل دیگر در نوع انعکاس اخبار تحولات پرونده هسته‌ای در رسانه‌ها، بکارگیری فرایند اسم‌سازی در عناوین خبری است. نگاهی به تیترهای برگزیده خبر در رسانه شبکه خبر صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران مؤید این واقعیت است که این رسانه در سه مورد از عبارت «خروج آمریکا» در قالب گروه اسمی بهره برده است. نمونه قابل تأمل دیگر استفاده این رسانه از فرایند اسم‌سازی در بیان اقدامات ایران است. این رسانه در مجموع دو بار از عبارت «کاهش تعهدات هسته‌ای» و یک بار هم از عبارت «نقض برجام» بهره برده است. در یک مورد پیش از آنکه به اقدام ایران در «کاهش تعهدات هسته‌ای» اشاره شود، رسانه مذکور با اشاره به «بی‌عملی اروپا» سعی دارد مسؤلیت این کاهش تعهدات را متوجه طرف غربی سازد. در رویکرد مشابهی در جای دیگری این رسانه با به کار بردن عبارت اسمی «تعطل اروپایی‌ها» تلاش می‌کند از بار مسؤلیت ناشی از اقدام کاهش تعهدات بکاهد.

۱. *تعطل طرف حساب اروپایی از اجرای ۱۱ تعهد برجام پس از خروج آمریکا، کار را به گام سوم کشاند.*

این بند نمونه بارزی از کاربرد فرایند اسم‌سازی است که در آن از ظرافت‌های این فرایند برای توصیف کنش طرفین بهره گرفته شده است. گوینده در اینجا گرچه به کاهش تعهدات ایران اشاره غیرمستقیمی دارد، اما با بهره گرفتن از عبارت اسمی «تعطل اروپایی‌ها» مسؤلیت عواقب کنش خود را متوجه طرف غربی می‌سازد. همچنین در انعکاس دیدگاه طرف غربی که اقدامات ایران را تحت عنوان «نقض برجام» معرفی می‌کند، رسانه شبکه خبر این توصیف طرف مقابل را با عبارت «تحریف واقعیت» معرفی می‌کند. البته این رسانه از اشاره به «تعهدات طرف مقابل» نیز در تیترهای خبری خود غافل نمی‌شود و در دو مورد در قالب گروه اسمی به تعهدات طرف مقابل نیز اشاره دارد.

حال نگاهی به فرایند اسم‌سازی در تیترهای برگزیده رسانه «صدای آمریکا (بخش فارسی)» می‌اندازیم. این رسانه تنها یک بار از عبارت «خروج آمریکا» استفاده نموده است. این رسانه در

دو مورد و در تیتريهای جداگانه به «تعهدات ایران» و کاهش یافتن آن در پی اقدامات ایران اشاره دارد، این در حالی است که رسانه مذکور در پوشش خود از تحولات پیرامون توافق هسته‌ای برجام در هیچ یک از تیتريهای خبری اشاره‌ای به «تعهدات طرف غربی» نمی‌کند و به همان یک مورد (خروج آمریکا از برجام) کفایت می‌کند. رویکرد ایدئولوژیک این رسانه در پوشش اخبار توافق هسته‌ای به همین جا ختم نمی‌شود و سعی می‌کند اقدامات ایران را با عناوینی نظیر «نقض توافق هسته‌ای»، «باج خواهی از اروپا» و «اخاذی اتمی» توصیف نماید.

۲. دستیار ویژه رئیس جمهوری آمریکا: ایران به دنبال باج خواهی از اروپا است. (۱۹ اردیبهشت ۹۸)

۳. ملت‌های متمدن اقدامات قاطعی را برای متوقف کردن اخاذی اتمی ایران انجام خواهند داد. (گام سوم ایران در کاهش تعهدات هسته‌ای، ۱۵ شهریور ۹۸)

دو مثال فوق نمونه‌هایی از کاربرد ایدئولوژیک فرایند اسم‌سازی در تثبیت معناست که در آن‌ها سعی شده توصیفی متفاوت از کنش طرف ایرانی ارائه دهد. رسانه «پرس تی‌وی» رویکردی مشابه شبکه خبر صدا و سیما در پیش گرفته است. این رسانه نیز در مجموع دو بار در قالب فرایند اسم‌سازی از عبارت «عقب‌نشینی آمریکا» استفاده نموده این در حالی است که یک بار به «عقب‌نشینی ایران از انجام تعهدات» و یک بار هم به «نقض توافق» از سوی ایران اشاره کرده است. البته این رسانه توصیف اقدامات ایران در قالب نقض توافق را «اتهام غیرواقعی» دانسته است. پرس تی‌وی در دو مورد هم از عبارت «تعهدات ایران» در تیتريهای خبری خود بهره برده است. در جای دیگری نیز این رسانه با به کار بردن عبارت اسمی «اقدام متقابل ایران» سعی نموده ضمن اشاره به اقدام ایران در کاهش تعهدات، مسئولیت شکست برجام را متوجه طرف دیگر سازد. رسانه «بی‌بی‌سی (بخش انگلیسی)» هم در کاربرد فرایند اسم‌سازی رویکرد قابل تأملی را در پیش گرفته است. این رسانه در مجموع هشت تیتیر خبری برگزیده در یک مورد از عبارت «عقب‌نشینی آمریکا (US withdrawal)» بهره برده است. اما نکته بعدی که بیشتر در آشکارسازی رویکرد این رسانه در انعکاس اخبار تحولات پرونده هسته‌ای روشن‌گر است، استفاده از عبارت «تعهدات هسته‌ای» در پوشش رسانه‌ای تحولات پرونده هسته‌ای از طرف این رسانه است. رسانه مذکور در مجموع در تیتیر اخبار خود ۴ بار از عبارت «تعهدات» بهره می‌برد و همه این موارد به تعهدات ایران در توافق اشاره دارد. در تیتريهای برگزیده این رسانه هیچ اشاره‌ای به تعهدات طرف غربی

مشاهده نمی‌شود.

8. Iran suspends some commitments under 2015 nuclear deal.

(مربوط به گام اول ایران در کاهش تعهدات، ۲۵ اردیبهشت ۹۸)

مثال (۸) و موارد دیگری در موضع‌گیری رسانه بی‌بی‌سی شناسایی شد که رسانه مذکور تنها به نقض تعهدات از سوی ایران اشاره می‌کند، بدون اینکه کوچکترین اشاره‌ای به تعهدات طرف غربی نماید. بی‌بی‌سی در دو مورد نیز با انعکاس گفته‌های بازیگران دخیل در پرونده سعی می‌کند اقدامات ایران را به طور غیرمستقیم «نقض توافق هسته‌ای» و «کاهش تعهدات هسته‌ای» معرفی نماید. نکته ظریفی که در رویکرد حرفه‌ای این رسانه قابل مشاهده است این است که این رسانه گرچه به روشنی رسانه «صدای آمریکا» به انعکاس جانبدارانه خبر نمی‌پردازد، اما با اشاره تلویحی به نقض تعهدات از سوی ایران بی‌طرفی را کنار گذاشته و در حال القاء معنای موردنظر خود به مخاطب است.

فرایند اسم‌سازی گرچه با به حاشیه بردن فاعل عمل، آن را از کانون تأکید دور نگه می‌دارد، اما در عوض بخشی از فعل را شدیداً مورد تأکید قرار می‌دهد. در تحلیل داده‌های فوق که در آن دو رسانه «شبکه خبر» و «شبکه پرس تی وی» به نمایندگی از گفتمان جمهوری اسلامی در پوشش اخبار مذاکرات هسته‌ای و دو رسانه «صدای آمریکا» و «بی‌بی‌سی» به نمایندگی از گفتمان طرف غربی در پوشش تحولات پرونده هسته‌ای مورد تحلیل قرار گرفته‌اند، تلاش آن‌ها در القاء معنای موردنظر خود به مخاطب در قالب یاد شده قابل شناسایی است.

۶. نتیجه‌گیری

در بخش معرفی مبانی نظری پژوهش، به تلاش گفتمان‌های رقیب در شکل بخشیدن به ذهن سوژه در قالب گفتمان ما و آن‌ها (گفتمان خودی و دیگری) اشاره شد. همچنین به این واقعیت اشاره شد که همواره نزاعی دائمی بین گفتمان‌ها بر سر معنا در جریان است. یکی از مظاهر اصلی این نزاع، رقابت آن‌ها در توصیف دال‌های شناور است. در پژوهش حاضر کنش‌های گفتمان‌های رقیب در مسأله دستیابی جمهوری اسلامی ایران به انرژی هسته‌ای و توصیف آن‌ها در هر یک از این گفتمان‌ها مورد مطالعه قرار گرفت. کنش‌هایی که در قالب استعاره دستوری اسم‌سازی به دنبال ارائه تصویر و توصیفی منسجم به نفع گفتمان خودی و در تقابل با گفتمان رقیب

است. رویداد مورد بررسی در پژوهش حاضر متن سخنرانی رؤسای جمهور ایران و آمریکا است که توصیفی از توافق برجام به عنوان رویدادی واحد است؛ بازتاب تحولات پیرامون این توافق نیز انعکاس رویدادی واحد در زمانی مشخص است. آنچه که پژوهش حاضر به دنبال یافتن آن بود، این نکته است که این رویداد واحد چگونه با استفاده از ظرفیت زبان در قالب معنای متفاوت به مخاطب عرضه می‌گردد. به طور ویژه تمرکز پژوهش حاضر بر تحلیل استعاره دستوری اسم‌سازی در متن بود؛ اینکه چگونه گفتمان‌های رقیب با استفاده از استعاره دستوری اسم‌سازی توصیف‌های متفاوت و گاه متضاد از کنش‌های گفتمان خودی و گفتمان رقیب ارائه می‌دهند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که طرفین در تبیین اقدامات خود و توصیف اقدامات گفتمان رقیب، تلاشی هوشمندانه در جهت معرفی کنش‌ها در پیش گرفته‌اند. دو محور عمده در تحلیل‌ها مورد مطالعه قرار گرفته است. محور نخست، اقدامات مشارک ایران است. این اقدامات در گفتمان متبوع این مشارک در قالب استعاره‌های متفاوت از گفتمان رقیب توصیف می‌شوند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد استعاره دستوری مورد استفاده در گفتمان این مشارک در قالب مفاهیمی نظیر «توسعه» (۹ بار)، «دستاورد هسته‌ای» (۲ بار)، «ایستادگی، مقاومت، تحمل و استقامت»، «توانمندی هسته‌ای»، «فناوری هسته‌ای» (۲ بار)، «غنی‌سازی»، «فعالیت هسته‌ای»، «دستاورد» (۳ بار)، «تلاش»، «اراده»، «تعامل»، «امنیت»، «ثبات»، «امید»، «تکریم» و «ساماندهی اقتصاد» معرفی می‌گردد. در مقابل، گفتمان رقیب در تضاد با این نگاه در توصیف اقدامات مشارک ایران، از استعاره‌هایی نظیر «دستیابی به سلاح هسته‌ای»، «تولید پلوتونیوم»، «گسترش سلاح هسته‌ای» و «پشتیبانی از تروریسم» (دو بار)، «استفاده از گروه‌های نیابتی»، «تهدیدهای ایران» (۲ بار)، «خسونت»، «رنج»، «خون‌ریزی»، «پیمان‌شکنی» و «کشمکش» بهره می‌برد.

محور دوم مورد مطالعه، اقدامات مشارک غربی بود. این کنش‌ها از سوی مشارک غربی در قالب استعاره‌هایی نظیر «راستی‌آزمایی» و «شفافیت» و تعبیری نظیر «بازرسی» (۴ بار)، «مکانیسم شفافیت» (۳ بار)، «بازرس‌ها» (۳ بار)، «رسیدگی» (۲ بار)، «محدودسازی» (۲ بار)، «ممنوعیت» (۲ بار)، «اجبار»، «نظارت»، «تحقیق» و «فشار» نمود پیدا می‌کند. در مقابل، در گفتمان رقیب (گفتمان مشارک ایران) در قالب استعاره‌هایی مانند «اتهام» (۳ بار)، «نشر توهمت»، «ایران‌هراسی»، «سخن ناروا»، «فریب»، «تهدید»، «تحقیر» و «شکست» نمود پیدا می‌کند. کاربرد استعاره دستوری اسم‌سازی برای اشاره به کنش‌ها نمادی از نزاع گفتمان‌ها بر سر تثبیت معنای دال‌های شناور است.

همچنین بسامد کاربرد هر یک از موارد اسم‌سازی در متن داده‌ها نیز مؤید منظر ایدئولوژیک است. طبق نتایج حاصل از پژوهش هم متن سخنرانی دو رئیس‌جمهور در خصوص برجام و هم نحوه پوشش اخبار پیرامون توافق هسته‌ای توسط رسانه‌ها، فرایند اسم‌سازی بیشتر به دنبال برجسته‌سازی خود کنش است تا حذف کنش‌گر از کانون توجه مخاطب، گفتمان‌های رقیب نیز با این برجسته‌سازی به دنبال القاء منظور خود به مخاطبان هستند.

منابع فارسی

- آقاگل‌زاده، فردوس (۱۳۹۱). «توصیف و تبیین ساخت‌های زبانی ایدئولوژیک در تحلیل گفتمان انتقادی». *جستارهای زبانی*، ۳ (۲): ۱-۲۶.
- احمدی، زینت؛ و رضاپور، ابراهیم (۱۳۹۳). «تحلیل گفتمان انتقادی استعاره دستوری اسم‌سازی و وجهیت در گفتمان سیاسی فارسی و انگلیسی: رویکرد ون‌دایک». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی. دانشگاه سمنان.
- رضاپور، ابراهیم (۱۳۹۴). «تحلیل انتقادی استعاره دستوری در گفتمان سیاسی روزنامه‌های داخلی». *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۷ (۱): ۴۹-۶۴.
- رضاپور، ابراهیم؛ و احمدی، شیوا (۱۳۹۵). «کارکردهای استعاره دستوری اسم‌سازی در گفتمان سیاسی فارسی و انگلیسی: رویکرد ون‌دایک». *علم زبان*، ۴ (۶): ۵۹-۸۲.
- مالمیر، علی؛ عامری، حیات، دبیرمقدم، محمد؛ آقاگل‌زاده، فردوس؛ و بهرامی خورشید، سحر (۱۴۰۰). «بازنمایی‌های ایدئولوژیک در گفتمان سیاسی برجام مطالعه موردی سخنرانی رؤسای جمهور ایران و آمریکا رویکرد نقش‌گرای نظام‌مند». *زبان و زبان‌شناسی*، ۱۷ (۳۴): ۱۱۳-۱۳۲.
- مالمیر، علی؛ عامری، حیات، دبیرمقدم، محمد؛ و آقاگل‌زاده، فردوس (۱۴۰۱). «بازنمایی‌های ایدئولوژیک در رسانه: بررسی بازتاب تحولات برجام در رسانه‌ها بعد از خروج آمریکا لغایت گام نهایی ایران در کاهش تعهدات». *علوم سیاسی (باقرالعلوم)*، ۲۵ (۹۷): ۱۰۶-۱۳۱.

References

- Dewi, N. P. R. (2023). *An Analysis of Nominalization in Muniba Mazari's Selected Speeches* (Doctoral dissertation, Universitas Mahasaraswati Denpasar).

- Devrim, D. Y. (2015). Grammatical Metaphor: What do we mean? What exactly are we researching? *Functional Linguistics*, 2(1), 3.
- Fairclough, N. (2015). *Language and Power*. 3rd ed. New York: Routledge.
- Fowler, R. et al. (1979). *Language and Control*. London: Routledge.
- Fowler, R., Hodge, B., Kress, G., & Trew, T. (2018). *Language and Control* (1st ed.). London: Routledge.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (1999). *Construing Experience through Meaning: A Language-based Approach to Cognition*. London/New York: Continuum.
- Halliday, M.A.K., & Matthiessen, C.M.I.M. (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar* (4th ed.). Routledge.
- Heyvaert, L. (2003). *Nominalization as grammatical metaphor*. In: Simon-Vandenberg, Taverniers & Ravelli (eds.) *Grammatical Metaphor: Views from systemic functional linguistics*, Amsterdam: Benjamins, 65-101.
- Liardét, C. L. (2016). Nominalization and grammatical metaphor: Elaborating the theory. *English for Specific Purposes*. 44, 16-29.
- Melrose, R. (2003). *Having Things Both Ways: Grammatical Metaphor in a Systemic Functional Model of Language*. In Simon-Vandenberg, A. M. S., Taverniers, M. & Ravelli, J. L. (Eds.), *Grammatical Metaphor: Views from Systemic Functional Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Potter, L.I. (2016). Ideological representations and Theme-Rheme analysis in English and Arabic news reports: a systemic functional approach. *Functional Linguistics*, 3, 1-20.
- Simon-Vandenberg, A. M., Ravelli, L. J., & Taverniers, M. (2003). *Grammatical metaphor*. *Grammatical Metaphor*. 1-460.
- Susinskiene, S. (2008). *Grammatical Metaphors as Ideological Micro-components of Political Discourse*, *Filologija*, 13, ISSN 1392-561X.
- Taverniers, M. (2003). *Grammatical metaphor in SFL: A Historiography of the Introduction and Initial Study of the Term*, In: Simon-Vandenberg, Taverniers & Ravelli (eds.) *Grammatical Metaphor: Views from Systemic Functional Linguistics*. (Current Issues in Linguistic Theory, 236.), Amsterdam: Benjamins, 5-33.
- Thompson, G. (2009). *Grammatical Metaphor and Success in Academic Writing*. In: *Introducing Applied Linguistics: Concepts and skills*, 27-35.
- Thomason, G. (1996). *Introducing Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Van Dijk, T. A. (2006). Discourse and Manipulation. *Discourse and Society*, 17(2), 359-383.

- Xi, C. (2023). A Contrastive Study of the Deployment of Grammatical Metaphors in English and Chinese Political Discourses Based on Mode Differentiation. *Journal of Beijing International Studies University*, 45(1), 129.
- Xiang, Q. (2022). Transitivity Analysis of Joe Biden's Inaugural Address from the Perspective of Systemic Functional Grammar. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 12, No. 1, pp. 165-169.

منابع اینترنتی

- شبکه خبر (۱۳۹۷). همزمان با اعلام خروج آمریکا از توافق بین‌المللی برجام، کشورها و شخصیت‌های مطرح جهان اقدام این کشور را محکوم کردند. قابل بازیابی در تاریخ ۱۳۹۷/۰۲/۱۹ از: irinn.ir/fa/news/589446/
- شبکه خبر (۱۳۹۷). سران انگلیس، آلمان و فرانسه در واکنش به تصمیم رئیس‌جمهور آمریکا مبنی بر خروج این کشور از برجام، اعلام کردند به توافق هسته‌ای پایبند خواهند ماند. قابل بازیابی در تاریخ ۱۳۹۷/۰۲/۱۹ از: irinn.ir/fa/news/589432/
- شبکه خبر (۱۳۹۸). اقدام مقتدرانه جمهوری اسلامی ایران در اجرای گام دوم کاهش تعهدات هسته‌ای بازتاب گسترده‌ای در رسانه‌های بین‌المللی یافت و برخی رسانه‌های غربی با تحریف واقعیت تلاش کردند این اقدام را نقض برجام جلوه دهند. قابل بازیابی در تاریخ ۱۳۹۸/۰۴/۱۶ از: irinn.ir/fa/news/710737/
- شبکه خبر (۱۳۹۸). تعلل طرف حساب اروپایی از اجرای ۱۱ تعهد برجام پس از خروج آمریکا، کار را به گام سوم کشاند. قابل بازیابی در تاریخ ۱۳۹۸/۰۶/۱۶ از: irinn.ir/fa/news/719044/
- شبکه خبر (۱۳۹۸). وزیر خارجه روسیه در کنفرانس خبری مشترک خود با همتای یونانی‌اش در مسکو تاکید کرد که ایران پروتکل الحاقی توافقات پادمانی آژانس را نقض نکرده است. قابل بازیابی در تاریخ ۱۳۹۸/۰۸/۱۵ از: irinn.ir/fa/news/743226/
- شبکه خبر (۱۳۹۸). جمهوری اسلامی ایران دیگر با هیچ محدودیتی در حوزه عملیاتی (شامل ظرفیت غنی‌سازی، درصد غنی‌سازی، میزان مواد غنی شده و تحقیق و توسعه) مواجه نیست. قابل بازیابی در تاریخ ۱۳۹۸/۱۰/۱۵ از: irinn.ir/fa/news/758855/
- صدای آمریکا (۱۳۹۷). آمریکا از توافق هسته‌ای ایران خارج می‌شود. بازیابی شده از: <https://ir.voanews.com/a/us-trump-iran-nuclea-deal-withdrawal/4384910.html>
- صدای آمریکا (۱۳۹۷). اتحاد علیه ایران هسته‌ای: تصمیم پرزیدنت ترامپ برای خروج از برجام شجاعانه بود. بازیابی شده از: <http://ir.voanews.com/a/iran-uani/4386639.html>

- صدای آمریکا (۱۳۹۸). *جمهوری اسلامی بخشی از تعهدات خود به برجام را متوقف کرد*. بازیابی شده از: <https://ir.voanews.com/a/iran-nuclear-deal/4908527.html>
- صدای آمریکا (۱۳۹۸). *دستیار ویژه رئیس جمهوری آمریکا: ایران به دنبال باج‌خواهی از اروپا است*. بازیابی شده از: <https://ir.voanews.com/a/us-iran-fdd-event/4910800.html>
- صدای آمریکا (۱۳۹۸). *رئیس جمهور فرانسه «نقض توافق هسته‌ای» از سوی ایران را محکوم کرد*. بازیابی شده از: <https://ir.voanews.com/a/iran-france-macron/4989791.html>
- صدای آمریکا (۱۳۹۸). *ملت‌های متمدن اقدامات قاطعی را برای متوقف کردن اخاذی اتمی ایران انجام خواهند داد*. بازیابی شده از: <https://ir.voanews.com/a/pompeo-iran-nuclear-extortion/5073205.html>
- صدای آمریکا (۱۳۹۸). *اتحادیه اروپا: کاهش تعهدات ایران، برجام را به خطر می‌اندازد*. بازیابی شده از: <https://ir.voanews.com/a/iran-eu-jcpoa/5153080.html>
- صدای آمریکا (۱۳۹۸). *ایران گام پنجم را برداشت؛ تهران دیگر از محدودیت‌های توافق هسته‌ای ۲۰۱۵ پیروی نخواهد کرد*. بازیابی شده از: <https://ir.voanews.com/a/iran-nuclear/5232891.html>
- BBC (2018). *Trump announces US withdrawal*. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-44044350>.
- BBC (2018). *Donald Trump criticises the "decaying and rotten" deal as Europe fights to keep it alive*. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.co.uk/programmes/w172w47d18wywm9>
- BBC (2019). *US President Donald Trump has raised the pressure on Iran on the day Tehran said it was suspending some commitments to a landmark nuclear agreement*. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48204646>.
- BBC (2019). *Iran has suspended commitments under the 2015 international nuclear deal, a year after it was abandoned by the US*. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48197628>.
- BBC (2019). *The US has accused Iran of a "crude and transparent attempt to extort payments from the international community" by violating the 2015 nuclear deal*. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48938854>.
- BBC (2019). *Iran says it has begun using new advanced centrifuges to enrich uranium - the latest step in reducing its commitment to a*

- 2015 nuclear deal with world powers. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49619246>.
- BBC (2020). *Iran rolls back nuclear deal commitments*. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51001167>.
- BBC (2020). *The country has announced that it will no longer be bound by any of its restrictions in terms of the numbers or type of centrifuges that can be operated or the level of enrichment of uranium that it can pursue*. Retrieved 2021, March, 15 from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51008661>.
- PRESS TV (2018). *Trump announces withdrawal from Iran nuclear deal*. Retrieved 2018, May, 8 from: presstv.com/Detail/2018/05/08/561068/
- PRESS TV (2018). *Trump's decision to quit Iran nuclear deal is misguided Obama says*. Retrieved 2018, May, 8 from: presstv.com/Detail/2018/05/08/561076/
- PRESS TV (2019). *A senior Iranian diplomat says the Islamic Republic has put a "step-by-step" withdrawal from the 2015 nuclear deal, known as the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA), on the agenda*. Retrieved 2019, May, 8 from: presstv.com/Detail/2019/05/08/595463/
- PRESS TV (2019). *Iran suspends some commitments under 2015 nuclear deal*. Retrieved 2019, May, 15 from: presstv.com/Detail/2019/05/15/596015/
- PRESS TV (2019). *British Foreign Minister Jeremy Hunt has falsely accused Iran of "breaching" the 2015 nuclear deal, further voicing hope that London could still "make this deal work" in the wake of US withdrawal*. Retrieved 2019, July, 07 from: presstv.com/Detail/2019/07/07/600401/
- PRESS TV (2019). *Iran to further retreat from nuclear deal if Europe takes no action by Thursday*. Retrieved 2019, September, 03 from: presstv.com/Detail/2019/09/03/605269/
- PRESS TV (2019). *Iran's nuclear countermeasures meant to salvage JCPOA: Envoy to UK*. Retrieved 2019, November, 06 from: presstv.com/Detail/2019/11/06/610501/
- PRESS TV (2020). *Iran announces decision to take fifth step to scale back JCPOA commitments*. Retrieved 2019, January, 05 from: presstv.com/Detail/2020/01/05/615457

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی